

Valta, sukupuoli ja seksuaalisuus. Tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön vaikutus hyväksikäytetyn hengellisyyteen uskonnollisissa yhteisöissä.

SISÄLLYS

1. Johdanto ja tutkimustehtävä	2	
2. Hengellisyys osana yksilön psykodynaamista kokemusmaailmaa	4	
2.1 Yksilön hengellinen kokemusmaailma	4	
2.2 Jumalakuva ja jumalasuhde osana hengellisyyttä		5
3. Tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön yhteiskunnalliset ja hengelliset vaikuttimet ja mahdollistajat	8	
3.1 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön määrittely	8	
3.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö sukupuolistuneena väkivaltana		9
3.3 Seksuaalinen hyväksikäyttö yhteiskunnallisena kysymyksenä	10	
3.4 Patriarkaalisuus seksuaalisen hyväksikäytön mahdollistajana		12
3.5 Seksuaalisuus hengellisissä yhteisöissä	14	
4. Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset	16	
4.1 Seksuaaliset vaikutukset	16	
4.2 Psykkiset ja sosiaaliset vaikutukset	18	
4.3 Hengelliset vaikutukset	20	
5. Johtopäätökset	23	
Lähteet ja kirjallisuus	26	

1. Johdanto ja tutkimustehtävä

Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on aihe, joka on voimakkaasti sidoksissa yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan, sekä kulttuurisiin arvoihin ja asenteisiin. Marja Laitinen toteaa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa tutkimuksessaan, että vaikka hyväksikäyttöön suhtautuminen ei ole ikinä ollut vapaata, niin sen näkeminen yhteiskunnallisena ongelmana tai puuttumista vaativana asiana ei ole yksiselitteistä. Sen sijaan yhteiskunnalliset suhtautumistavat ovat vaihdelleet ajasta ja paikasta toiseen.¹ Esimerkiksi keskiajalla tytöt voitiin kihlata jo seitsemän vuotiaana. Tuon ajan näkemyksen mukaan lapsi kykeni sen ikäisenä erottamaan hyvän pahasta ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Lapsuuden historiaa voidaankin osaltaan tulkita hyväksikäytön historiaksi, niin yleistä lapsiin kohdistunut fyysinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö on ollut.

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön hahmottamisessa ovat keskeisiä myös vanhemmuuteen, vanhempien rooliin sekä heidän kasvatusoikeuteensa liitettävät käsitykset. Esimerkiksi patriarkaalinen yhteiskunta- ja perhekäsitys korostaa vanhempien, erityisesti isän, oikeuksien kunnioittamista lastensa kasvattamiseen lähes menettelytavoista riippumatta. Lisäksi nykykeskustelu kiinnittyy yhä edelleen useammin naisiin ja heidän seksuaalisuuteensa kuin miehiin. Miehiä ei edelleenkään nosteta selkeästi esiin seksuaalisuudestaan vastuullisina.² Sen sijaan lasten seksuaalista hyväksikäyttöä selitetään lapsen ominaisuuksista tai perhedynamiikasta käsin.³

Tässä tutkimuksessa tarkastelen tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja hengellisyyden yhteenkietoutumista. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Millaisia hengellisiä vaikutuksia seksuaalisella hyväksikäytöllä on tytöille, joiden hyväksikäyttö tapahtuu hengellisessä yhteisössä tai hengellisen vakaumuksen omaavassa perheessä? Millaiset tekijät mahdollistavat tyttöjen seksuaalisen hyväksikäytön? Tutkin erityisesti tyttöihin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä, sillä Ritva Kajamaan mukaan suurin osa hyväksikäytöstä kohdistuu tyttöihin, ja miesten on todettu olevan syyllisiä 95 prosentissa tyttöihin kohdistuvista tapauksista.⁴ Lähestyn tutkimuskysymystäni kirjallisuusselvityksen kautta. Ensisijaisena tutkimusaineistona on seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva yhteiskuntatieteellinen ja feministinen kirjallisuus.

Seksuaalisen hyväksikäytön ja hengellisyyden välisen yhteyden tarkastelu on ajankohtaista etenkin viime vuosina esiin tulleiden, hengellisissä yhteisöissä tapahtuneiden hyväksikäyttötapausten myötä. Seksuaalisuus ja hengellisyys kietoutuvat yhteen monella tavalla ja tasolla, ja seksuaalisuudesta saattaa tulla hengellisissä yhteisöissä väline, jonka avulla hallitaan ihmisiä. Laitisen mukaan seksuaalinen hyväksikäyttö onkin erityisen haavoittavaa kun se

¹ Laitinen 2004a, 24.

² Laitinen 2004a, 25, 26, 27.

³ Ronkainen 2008, 60.

⁴ Kajamaa 1994, 183.

tapahtuu yhteisössä jota leimaa vahva uskonnollinen ilmapiiri.⁵ Myös Paavo Kettunen viittaa seksuaalisuuden ja hengellisyyden väliseen yhteyteen toteamalla, että ankara uskonnollinen kasvatus ja sen myötä seksuaalisuuden totaalinen kieltäminen voivat johtaa kieroutuneeseen ja ahdistuneeseen seksuaalisuuteen.⁶

Tutkittaessa tyttöjen seksuaalista hyväksikäyttöä hengellisissä yhteisöissä, onkin huomioitava myös hengellisten yhteisöjen suhtautuminen seksuaalisuuteen yleensä, sekä tarkasteltava niiden seksuaalieettisiä näkemyksiä. Tässä tutkimuksessa tarkastelen erityisesti niitä seksuaalisuuteen ja seksuaalietiikkaan liittyviä näkemyksiä, jotka mahdollistavat seksuaalisen hyväksikäytön. Hengelliset yhteisöt eivät kuitenkaan vain mahdollista, vaan pyrkivät myös tehokkaasti estämään seksuaalista hyväksikäyttöä. Jorma Antikaisen mukaan uskonnot ovat vaikuttaneet vahvasti aikuisen ja lapsen välisen seksisuhteen näkemiseen epämoraalisena. Esimerkiksi kristinuskossa korostetaan lapsen viattomuutta, ja katolinen kirkko tuomitsi jo 1700-luvulla inestini ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön.⁷ Myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ottanut kantaa lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön julkaisemalla oppaan, joka tarkoituksena on avata kirkon piirissä keskustelua seksuaalisesta hyväksikäytöstä.⁸ Martti Eskon mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnistaminen kirkossa vaatii asian rohkeaa ja avointa käsittelyä, sekä yhteistyötä niin lapsen vanhempien kuin ammattiauttajien verkoston kanssa.⁹ Myös Anja Forssen painottaa seurakuntien työntekijöiden ja lasten vanhempien välistä yhteistyötä, jotta lapsia osattaisiin neuvoa tunnistamaan hyväksikäytön vaarat. Hän myös painottaa, että yleinen asenne seksuaalista hyväksikäyttöä kohtaan on muuttumassa, ja että aktiivikristityt ovat aktivoitumassa seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyyn.¹⁰

Suomessa lasten seksuaalista hyväksikäyttöä on tutkimuksellisesti lähestytty muun muassa yhteiskuntatieteellisesti sosiologiassa, psykologiassa ja sosiaalipsykologiassa, sekä oikeustieteessä ja naistutkimuksen saralla. Teologisissa tutkimuksissa aihetta on lähestytty pääasiassa ulkomailla.

⁵ Laitinen 2004a, 140.

⁶ Kettunen 2011, 266.

⁷ Antikainen 1994, 15.

⁸ Buchert 2010, 30.

⁹ Esko 2000, 7, 10, 11.

¹⁰ Forssen 2000, 55, 58.

2. Hengellisyys osana yksilön psykodynaamista kokemusmaailmaa

2.1 Yksilön hengellinen kokemusmaailma

Paavo Kettusen mukaan yksi tapa suhtautua hengelliseen elämään ja hengellisyyteen on nähdä se pyhän kohtaamisena, kontaktina tämän ajan rajat ylittävään todellisuuteen. Tuo yhteys persoonalliseen Pyhään on kuitenkin mahdollista ainoastaan osana inhimillistä todellisuutta: ihmisenä. Toisin sanoen tuo transsendenttinen todellisuus ei ole jossain kaukana, vaan osa ihmisen omaa sisäistä todellisuutta.¹¹ Kettunen esittääkin, että sitä sisäistä todellisuutta jossa hengelliset kokemukset ja tunteet syntyvät ei voida erottaa siitä ulkoisesta, psyykkisestä ja inhimillisestä todellisuudesta, joka vaikuttaa noiden kokemusten syntyyn.¹² Samoin hän toteaa, että ihminen ei voi löytää hengellisen elämän eheyttä ja kokonaisvaltaisuutta, ellei hän huomioi kolmea hänen spiritualiteettiinsa vaikuttavaa tekijää. Näitä ovat kirkon uskontraditio, yksilön oma kehitys ja kasvuprosessi, sekä se kulttuurinen, sosiaalinen ja yhteisöllinen maailma, joka on vaikuttanut yksilön hengelliseen elämään.¹³

Kun puhutaan ihmisen hengellisestä kokemuksesta, puhutaan siis spiritualiteetista.¹⁴ Spiritualiteetti käsite sulkee sisäänsä sekä hengellisyyden että henkisyyden, ja Harri Koskelan mukaan spiritualiteettia käytetäänkin usein hengellinen elämä käsitteen synonyymina. Tällöin viitataan laajassa mielessä hengellisyyteen.¹⁵ Myös tässä tutkimuksessa nämä kaksi käsitettä toimivat toistensa synonyymeina. Hengellisyydestä taikka spiritualiteetista puhuttaessa huomio kiinnittyykin Kotilan mukaan ihmisen persoonalliseen tapaan olla ja elää. Hänen syvimpään olemukseensa ja hänen elämänsä merkitykseen tai pyhyteen.¹⁶ Myös Koskela tuo tutkimuksessaan esiin nämä spiritualiteettia leimaavat piirteet, eli yksilön henkilökohtaisen suhteen pyhään, yliluonnolliseen tai tuonpuoleiseen todellisuuteen, joka elämässä koetaan arkitodellisuuden yläpuolella.¹⁷ Spiritualiteetin teologian lähtökohtana voidaankin katsoa olevan yleisinhimillinen olemassaolon perusteiden kysely, tietoisuus siitä, että elämän arkitason takana on todellisuus, joka antaa elämälle sen todellisen merkityksen.¹⁸

¹¹ Kettunen 2003, 361, 362.

¹² Kettunen 2003, 363.

¹³ Kettunen 2003, 364.

¹⁴ Kettunen 2003, 363.

¹⁵ Koskela 2011, 28.

¹⁶ Kotila 2003, 18, 19.

¹⁷ Koskela 2011, 36.

¹⁸ Kotila 2003, 20, 21.

Kun puhutaan ihmisen hengellisestä kokemuksesta, ei sitä voida kuitenkaan irrottaa yksilön muusta todellisuudesta. Kettusen mukaan uskonnollinen taikka hengellinen kokemus onkin osa ihmisen psykodynaamista kokonaisuutta, johon vaikuttavat keskeisesti hänen tunne-elämänsä, elämänhistoriansa ja ihmissuhteensa. Tästä seuraa Kettusen mukaan se, että koko ihmisen hengellinen elämä voi olla hänen tiettyjen elämänhistorian tapahtumiensa toistamista, niiden kieltämistä, korvaamista tai muuttamista.¹⁹ Näin ollen esimerkiksi juuri seksuaalinen hyväksikäyttö vaikuttaa olennaisesti ihmisen hengellisyyteen ja sen muovautumiseen.

Spiritualiteetin käsitettä voidaankin käyttää hyvin laajassa merkityksessä, jolloin siihen kuuluvat eksistentiaaliset kysymykset, tarkoituksen ja merkityksen etsiminen, sosiaaliset suhteet, tunteet, arvot ja ihmisen identiteetti.²⁰ Kristillisessä hengellisyydessä keskiöön nousee erityisesti yksilön jumalakuva ja jumalasuhte, jotka molemmat syntyvät tiiviissä vuorovaikutuksessa juuri Kettusen mainitsemiin yksilön elämänhistoriaan, tunne-elämään ja ihmissuhteisiin.

2.2 Jumalakuva ja Jumalasuhte osana hengellisyyttä

Jumalasuhteessa on ensisijaisesti kyse ihmisen jumalasuhteen subjektiivisesta kokemisesta, johon vaikuttavat hänen käsityksensä Jumalasta, hänen uskonnollinen taustansa, hänen uskonsa sisältö, sosiaalinen ympäristönsä, varhainen perussuhteensa vanhempiinsa, psyykkinen rakenteensa sekä hänen minäkuvansa.²¹ Kettusen mukaan perusjuonne jumalasuhteelle on syntynyt läheisten ihmisten tunnesuhteiden kautta. Hän näkee että merkitykselliset suhteet ovat aina tunnesuhteita, ja niin myös suhde Jumalaan - jos se on meille merkityksellinen - on luonteeltaan ennen kaikkea tunnesuhde.²²

Hyvin läheisesti jumalasuhteeseen liittyvä asia on jumalakuva. Nämä kaksi ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa: jos ihminen kokee muutoksen jumalasuhteessaan jonkin kokemuksen kautta, myös hänen jumalakuvansa muuttuu. Jumalakuvan luomisessa on Koskelan mukaan mukana koko ihmisen persoonallisuus, johon sisältyy mukaan myös ihmisen tunnekokemus Jumalasta.²³ Jumalakuva onkin yksinkertaisesti esitettyä ihmisen käsitys Jumalasta, eikä sen syntyminen tapahdu erillään ihmisen muusta kehityksestä.²⁴

Useat kehityspsykologit ja psykoanalyytikot tuovat tutkimuksissaan esiin lasten varhaisten vuorovaikutussuhteiden merkityksen uskonnon oppimisessa. Heidän mukaansa vanhemilla ja lasten hoitajilla on hyvin merkittävä vaikutus lasten hengellisyyteen ja sen kehittymiseen. Muun muassa James Gollnick tuo kirjassaan esiin Ian Suttien tutkimuksen, jonka mukaan äidillä on merkittävä rooli lapsen persoonallisuuden muokkaajana, sillä äiti edustaa ensimmäistä emotionaalista

¹⁹ Kettunen 2003, 363.

²⁰ Koskela 2011, 38.

²¹ Koskela 2011, 41.

²² Kettunen 2003, 372.

²³ Koskela 2011, 43.

²⁴ Kettunen 2003, 371, 372.

ihmissuhdetta lapsen kehittyessä ja alkaessa hahmottaa omaa itseään äidistä erillisenä yksilönä. Tämä rakkauden side äidin ja lapsen välillä edustaa Suttien mukaan lapsen kokemusta hellyydestä ja mielihyvystä ja on niin keskeinen, että se vaikuttaa sekä persoonalliseen että kulttuuriseen kehitykseen. Suttien mukaan pyrkimys palauttaa ennalleen tuo lapsena koettu äidin antama rakkaus on ultimaalinen lähde kaikille myöhemmille sosiaalisille toiminnoille, myös uskonnolle.²⁵ Kognitiivisen käsityksen mukaan lapsi saakin tietonsa Jumalasta vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa: kokemuksesta, historiasta ja traditiosta.²⁶

Psykoanalyttinen perinne puolestaan tuo lapsen jumalakuvan synnyssä keskiöön Sigmund Freudin näkemyksen siitä, että ihminen luo itselleen sisäisen mielikuvan Jumalasta ja että tämä mielikuva muodostuu niistä tunteista, toiveista ja tarpeista, joita lapsella on suhteessa isäänsä. Jumalakäsitys muodostuu siis sen mukaan, miten ja millaisena lapsi on kokenut isänsä. Jos lapsen isäsuhde on ollut rakastava ja lapsi on oikealla tavalla selvinnyt kehityskriisistään, myös hänen jumalakuvansa saa rakastavia piirteitä. Jos taas isäsuhde on ollut huono, tai jos lapsi ei ole onnistunut läpäisemään kehityskriisejään, kuvasta tulee toinen. Rankaiseva ja torjuva isä on yhtä kuin rankaiseva ja torjuva Jumala.²⁷ Tämä tulee hyvin esiin myös Beth Crispin tutkimuksessa seksuaalista hyväksikäyttöä ja spiritualiteettia koskien. Hänen mukaansa hyväksikäytetyn on lähes mahdotonta muodostaa luottamusta lapsuutensa Jumalaan tai ylipäätään positiivista kuvaa Jumalasta, sillä hyväksikäytetyn mielikuvissa hyväksikäyttäjä on vahvasti assosioitunut Jumalaan.²⁸

Leimallista varhaislapsuuden jumalakuvalle näyttääkin olevan sen antropomorfisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi käsittää Jumalan ihmisen kaltaiseksi olennoiksi, joka toimii ihmisen tavoin: Jumala saa äidin ja isän piirteitä.²⁹ Äidilliset ja isälliset piirteet jäävät osaksi jumalakuvaa, vaikka niitä ei enää kykenisi yhdistämään omiin vanhempiin.³⁰ Nämä lapsen primääriset suhteet ovat myöhempien ihmissuhteiden ja myös jumalasuhteen tiedostamattomia esikuvia. Niihin liittyvät tunteet tulevat aina värittämään myös niitä tunteita, joita lapsi tuntee Jumalaa kohtaan. Myös ne jumalakäsitykset joita lapsi myöhemmin elämässään luo, riippuvat hänen äitikuvastaan, isäkuvastaan ja hänen omasta minäkuvastaan.³¹

Paavo Kettunen tuokin esiin käsitteet tiedostamaton ja tietoinen jumalakuva. Ihminen voi esimerkiksi ajatella, että Jumala on rakastava ja armollinen. Tämä ajattelun tuloksena syntynyt kuva Jumalasta on hänen tietoinen jumalakuvansa. Omassa elämässään ihminen voi kuitenkin elää jatkuvan pelon ja rangaistuksen uhan alla, ikään kuin Jumala olisi julma ja armoton. Tämä on

²⁵ Gollnick 2008, 48, 56.

²⁶ Koskela 2011, 43.

²⁷ Tamm 2002, 11, 22.

²⁸ Crisp 2007, 304.

²⁹ Tamminen 1987, 84.

³⁰ Koskela 2011, 44.

³¹ Tamm 2002, 23, 24.

hänen tiedostamaton jumalakuvansa. Käytännön tasolla tiedostamaton jumalakuva hallitsee ja on siis tärkeämpi. Tämän ajattelun taustalla on Matti Hyrckin teoria ihmismielen sisällä vaikuttavista tiedostamattomista mielikuvista, jotka aktivoituvat suhteessamme Jumalaan. Näiden mielikuvien taustalla on lapsen ja vanhemman välinen tunnesuhde ja sen pohjalta syntyneet mielikuvat. Näitä mielikuvia, lapsen “sisäisiä vanhempia”, ovat houkuttaja, hallitsija, vetäytyjä, vaatija ja parantaja. Merkittävää teoriassa on se, että lapsella on suhteessa vanhempiinsa useita eri mielikuvia, jotka muuttuvat kehityksen eri vaiheissa. Nämä muuttuvat mielikuvat siirtyvät myös ihmisen jumakuvaan. Jumalasuhteen kannalta onkin tärkeää tiedostaa, että ihmisen jumalasuhteessa on monenlaisia aineksia ja vivahteita, sekä Pyhän kohtaamista että erilaisia inhimillisiä projektioita, jotka ilmenevät osin sisäkkäisinä.³²

Myös Koskela tuo väitöskirjassaan esiin seitsemän jumalakuvatyyppeä. Nämä ovat rakastava ja anteeksiantava Jumala, rankaiseva ja uhkaava Jumala, kaikkivaltias, ankara isä, siunattu ja pyhä olento, kaukainen persoonaton jumaluus, sekä jumalallinen kuningashahmo. Nämä jumalakuvat heijastavat yksilön psyykkisiä peruspiirteitä. Hyvä itsetunto ja näkemys rakastavasta ja tukevasta Jumalasta liittyvät yhteen, kun taas käsitys Jumalasta rajoittavana, kontrolloivana ja kostavana liittyy yksilön huonoon itsetuntoon, tasapainottomuuteen ja huonoon persoonallisuuden integraatioon. Vääriä ja negatiivisia jumalakuvia onkin usein havaittu emotionaalisesti häiriintyneillä ihmisillä. Jumalaan liitetyt positiiviset assosiaatiot näyttäisivät puolestaan olevan yhteydessä läheisyyden tunteisiin molempia vanhempia kohtaan ja näkemykseen itsestä ja vanhemmista rakastavina henkilöinä.³³ Yleisesti voidaankin todeta, että ihmisen jumalakuva on moniulotteinen, ja että tuo jumalakuva muuttuu monta kertaa kehityksen myötä. Myös jokainen merkityksellinen elämänvaihe tai elämänkriisi aiheuttaa jumalakuvan uudelleenarvioinnin ja muokkaamisen.³⁴

³² Kettunen 2003, 373, 374, 375, 376.

³³ Koskela 2011, 52.

³⁴ Koskela 2011, 44.

3. Tyttöihin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön yhteiskunnalliset ja hengelliset vaikuttimet ja mahdollistajat

3.1 Lasten seksuaalisen hyväksikäytön määrittely

Lasten seksuaalisen hyväksikäytön määrittely tuntuu yhä edelleen olevan vaikeaa, etenkin jos määrittelyn tulisi kattaa eri yhteiskuntamallit ja kulttuurit. Merja Laitinen toteaa tutkimuksessaan, että käsitteellinen kirjavuus ja vaihtuvat määritelmät ovat olleet leimallisia lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä käsittelevälle kirjallisuudelle. Hänen mukaansa suomenkielisissä julkaisuissa esiintyvät pääasiassa termit lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsen seksuaalinen pahoinpitely, lapsen seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen riisto ja inesti.³⁵ Seksuaalinen hyväksikäyttö on 1985-luvulla määritelty alle 16-vuotiaan lapsen ja häntä vähintään viisi vuotta vanhemman henkilön väliseksi seksuaaliseksi kanssakäymiseksi, joka käsittää sukupuoliyhdyntään, toisen sukupuolielinten tai rintojen koskettelua tai hyväilyä, tai jotain voimakkauudeltaan edellä mainittuihin verrattavissa olevaa toimintaa. 1990-luvulla lapsen seksuaalisella riistolla on puolestaan tarkoitettu kaikkia niitä ilmiöitä, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta. Tällaisia voivat olla jo mainittujen lisäksi lapsen altistaminen ikään ja kehitystasoon soveltumattomille seksuaalisille ärsykeille, kuten yhdyntöjen näkemiselle tai pornofilmiä katselulle. Samoin seksuaaliseksi riistoksi on määritelty lapsen käyttäminen esiintyjänä epäsiiveellisissä julkaisuissa, filmeissä tai tilaisuuksissa, taikka lapsen johdattaminen prostituutioon. Näin määriteltynä seksuaalisen riiston käsite voidaan Antikaisen mukaan ymmärtää yläkäsitteeksi, jolla tarkoitetaan kaikkia ilmiöitä, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.³⁶ Vielä yhden näkökulman keskusteluun seksuaalisen hyväksikäytön määrittelystä tuo Teuvo Peltoniemi, jonka käsitelmäärittelyn lähtökohtana ovat hyväksikäytön kokeneiden subjektiiviset ilmaukset. Toisin sanoen se minkä kukin on omakohtaisesti kokennut seksuaalisena hyväksikäyttönä. Kuitenkin myös Peltoniemi tuo määrittelyyn mukaan kaksi selkeää rajaa: tekijän ja uhrin selkeän ikäeron, sekä aikuisuuden tuoman valta-aseman.³⁷ Laitisen mukaan juuri valta ja sen väärinkäyttö ovatkin seksuaalisessa hyväksikäytössä keskeisessä asemassa. Valta voi ilmetä positiivisena (suostuttelu, lahjonta) tai negatiivisena (uhkailu, väkivalta). Jokatapauksessa seksuaalisen hyväksikäytön mahdollistaa juuri lapsen ja hyväksikäyttäjän eriarvoinen valtasuhde. Tutkimuskirjallisuudessa uhrin kertovat tilanteista, joissa hyväksikäyttäjällä on ollut valta hallita lähes rajattomasti heidän mieltään, ajatuksiaan, tunteitaan, sanojaan, tekojaan, kokemuksiaan ja ruumistaan. Valta näyttäytyy näissä tilanteissa erilaisena: mielivalta, pakottavana valta,

³⁵ Laitinen 2004a, 19.

³⁶ Antikainen 1994, 11, 12.

³⁷ Peltoniemi 1988, 23, 24.

manipulatiivisena valtana, hyvittäjänä valtana, viettelevänä valtana, sekä jopa rakkaudeksi nimitettynä hoivaavana valtana.³⁸

3.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö sukupuolistuneena väkivaltana

Toinen seksuaalista hyväksikäyttöä vahvasti määrittävä tekijä on sen sukupuolittuneisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että seksuaalinen hyväksikäyttö on jakautunut sukupuolen mukaan. Laitisen mukaan suurin osa tutkimusten ja viranomaisen tietoon tulleista hyväksikäytetyistä lapsista on tyttöjä ja valtaosa hyväksikäyttäjistä miehiä: isiä, isäpuolia, veljiä. Laitinen jatkaa, että sukupuolistuneen väkivallan käsite huomioi hyväksikäytön seksuaalisen ulottuvuuden, joka tarjoaa hyväksikäyttäjälle mahdollisuuden alistaa ja häpäistä uhriaan. Väkivalta, sukupuoli ja seksuaalisuus kytkeytyvätkin hänen mukaansa hyväksikäytössä toisiinsa sekä kulttuurisesti, rakenteellisesti että toimijatasolla.³⁹ Hyväksikäyttö tuottaa ja käyttää mieheyden ja naiseuden kulttuurisia merkityksiä, ja on sidoksissa perheinstituutioon ja lasten alisteiseen yhteiskunnalliseen asemaan aikuisiin verrattuna. Kyseessä on väkivalta, joka Laitisen mukaan syntyy ja saa erikoispiirteensä jatkuvasti muuntuvassa sukupuolten ja sukupolvien välisessä valtasuhteessa.⁴⁰

Juuri sukupuolen tuottamiseen liittyvä dynamiikka tulee esiin myös Suvi Ronkaisen & Sari Näreen artikkelissa. Heidän mukaansa se kuvastaa sitä, millaista toimijuutta sukupuoli rakentaa. Esimerkiksi miehet näyttäytyvät fyysisen ja seksuaalisen väkivallan tekijöinä huomattavasti naisia useammin. Naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta tapahtuu myös tavallisesti lähipiirissä, osana intiimiä suhdetta. Tällaisessa intimisoituneessa väkivallassa naiset ja tytöt, naisruumis ja tyttöruumis näkyvät väkivallan tai halventamisen kohteina, ja usein myös sen keinoina. Tyypillistä on myös se, että jos väkivalta tai seksuaalinen väkivalta eivät tule ilmi, väkivallan tekijän vastuuttaminen ja väkivallan lopettaminen jäävät tekemättä, ja vastuu tapahtumista ja toimijuudesta siirtyy uhrille, joka on siihen kykenemätön.⁴¹ Uhrista tulee siis tällöin omalla tavallaan vastuullinen. Laitinen sanookin, että “muiden auttaminen ja tukeminen ovat kiltin tytön ja hyvän naisen määreitä”.⁴² Naiseutta määrittäviä normeja ovat aina olleet kiltteys, pyyteettömyys, ystävällisyys, joustavuus, vaatimattomuus ja tunnollisuus. Koko naisena oleminen omaksutaan tunnistamalla naiseuteen kohdistuvia kulttuurisia odotuksia. Naisen ja tytön paikan määrittelijöinä ovat kautta aikojen toimineet miehet, jolloin naiseus ja naisen paikka ovat rakentuneet suhteessa muihin, pääasiassa miehiin ja lapsiin. Hoivaaminen ja toisten tarpeiden tyydyttäminen ovat naisen

³⁸ Laitinen 2004a, 21, 107, 108.

³⁹ Laitinen 2004a, 19.

⁴⁰ Laitinen 2004a, 20.

⁴¹ Ronkainen & Näre 2008, 16, 22, 29.

⁴² Laitinen 2004a, 178.

tehtäviä, joiden kautta on soveliaista tavoitella kiitosta, kiintymystä ja hyväksyntää. Juuri nämä feminiinisyyden normit ovatkin Laitisen mukaan seksuaaliselle hyväksikäytölle altistavia. Niiden kautta hyväksikäyttäjän on ollut helppo alistaa tyttö, sillä kiltti tyttö ei kyseenalaista miehen tahtoa, vaan täyttää kuuliaisuudellaan kaikki kiltin tytön ja hyvän naisen määreet. Näin hierarkkinen sukupuolijärjestys on tukenut ja tukee uhriuttavaa valtaa.⁴³

Paitsi miesten määrittämä naisten asema, myös yhteiskunnalliset valtasuhteet ja edellä mainitut kulttuuriset normit määrittävät ja luovat sukupuolistunutta väkivaltaa. Ronkainen ja Näre tuovat artikkelissaan esiin sukupuolistuneen väkivallan sekä sen seurausten jättämät jäljet sukupuolten välisiin suhteisiin ja valta-asemiin. Heidän mukaansa nuorten tyttöjen kohtaamasta seksuaalisesta väkivallasta kolmasosa tapahtuu perhepiirissä, ja melkein kolmasosa heidän kanssaan muulla tavoin tekemisissä olevien toimesta.⁴⁴ Nuorten tyttöjen kokema sukupuolinen häirintä ja väkivalta ovatkin jatkuvasti lisääntyneet, ja siksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota väkivallan yhteiskunnalliseen hahmottamiseen: siihen kuinka turva ja haavoittumiselle altistaminen ovat aina myös yhteiskunnallisesti neuvoteltua. Toisin sanoen väkivallalta suojaaminen, mutta myös väkivallalle altistaminen on yhteiskunnallisesti neuvoteltua, ollen myös osittain historiallisesta ja yhteiskunnallisesta ajajaksosta ja ilmapiiristä riippuvaista. Tällöin myös lasten ja nuorten haavoittamisen ja uhriuttamisen kokemuksista vaikeneminen on yhteiskunnallisesti tuotettua väkivallan neutralisointia, joka jättää jälkeensä tunneperintöömme.⁴⁵

3.3 Seksuaalinen hyväksikäyttö yhteiskunnallisena kysymyksenä

Seksuaalisen hyväksikäytön näkeminen yhteiskunnallisena ongelmana ei ole yksiselitteistä. Kukin aika ja kulttuuri arvoineen, normeineen ja uskomuksineen määrittelee lapsen seksuaalisen hyväksikäytön olemuksen. Hyväksikäytön hahmottamisessa ovat keskeisiä myös vanhemmuuteen ja vanhempien rooliin liittyvät käsitykset, samoin kuin perheen asema osana yhteiskunnan rakenteita. Toisaalta seksuaaliseen hyväksikäyttöön suhtautumista ja puuttumista raamittavat myös ne käsitykset, joita seksuaalisuuteen, sukupuolisuuteen ja sukupuolirooleihin liitetään.⁴⁶

Suomessa lasten seksuaalinen hyväksikäyttö nousi julkiseen keskusteluun vasta 1980-luvulla.⁴⁷ Siihen saakka oli ajateltu ettei Suomessa tapahtunut seksuaalista hyväksikäyttöä, tai että se tapahtuessaankin olisi hyvin marginaalinen ilmiö.⁴⁸ Vaikka lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on

⁴³ Laitinen 2004a, 178, 179.

⁴⁴ Ronkainen&Näre 2008, 18.

⁴⁵ Ronkainen&Näre 2008, 19, 20.

⁴⁶ Laitinen 2004a, 24, 25, 26.

⁴⁷ Liukkonen 2004, 14.

⁴⁸ Antikainen 1994, 18.

ollut viime vuosina esillä julkisessa keskustelussa monista eri näkökulmista, leimaa asiaa Laitisen mukaan vieläkin tietynlainen kieltäminen ja ongelman aliarviointi. Keskustelun polttopisteessä ovat hänen mukaansa olleet pedofiilit, lapsiprostituutio itärajan takana ja lapsikauppa Aasiassa. Näiden ilmiöiden kautta on puhuttu hyväksikäyttäjistä, rangaistuksista ja tuomioista. Yhteistä keskusteluille on ollut se, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on patologisoitu ja liitetty poikkeaviin ihmisiin, kuten pedofiileihin.⁴⁹ Kuitenkin tutkimukset osoittavat varsin selvästi, että valtaosa hyväksikäyttötapausten sattuessa perheen sisällä, ja että hyväksikäyttäjät eivät juurikaan eroa persoonallisuudeltaan ei-hyväksikäyttäjistä.⁵⁰ Peltoniemen mukaan lasten seksuaalista hyväksikäyttöä esiintyykin sekä tavallisissa että ei-tavallisissa perheissä, ja sitä ilmenee kaikissa yhteiskuntaryhmissä.⁵¹ Tyypillistä yhteiskunnalliselle keskustelulle on myös seksuaalisen hyväksikäytön näkeminen pikemminkin sairautena kuin rikoksena.⁵² Peltoniemen tutkimuksen mukaan 80% suomalaisista piti oikeana väitettä, jonka mukaan omaa lastaan hyväksikäyttävä isä kuuluu hoitoon eikä vankilaan. Hoidon korostuminen kuvaakin Peltoniemen mukaan hyvin sitä, ettei perheristiriitoja yleensäkaan haluta oikeuskäsittelyyn. Sama ilmiö näkyy perheväkivallassa yleensäkin. Niitä käsitellään eri tavalla kuin perheen ulkopuolisia pahoinpitelyjä.⁵³ Myös Kristiina Valkama korostaa sitä, että yleisen suhtautumisen seksuaali- ja väkivaltarikoksiin tulisi olla voimakkaammin kantaa ottava. Liian usein puhutaan parisuhde- tai perheongelmasta, vaikka kyse on rikoksesta. Ihmiset eivät halua puuttua toisten asioihin eivätkä suojella lapsia ja nuoria, vaikka vielä olisi mahdollista auttaa.⁵⁴

Suomessa lasten seksuaalisen hyväksikäytön vallitsevana tulkinnallisena lähestymistapana ovatkin jo pitkään olleet perhedynaamiset teoriat, joissa hyväksikäyttäjäperhettä kuvataan kolmiona, jossa selvitetään perheenjäsenten välisiä suhteita, ja pyritään hoitamaan koko perhettä erilaisin terapeuttisin keinoin.⁵⁵ Tämän tulkintakehyksen lisäksi seksuaalista hyväksikäyttöä on lähestytty yksilöpsykologisista ja yksilöä patologisoivasta, sekä feministisestä tulkintakehyksestä käsin.⁵⁶ Feministinen lähestymistapa lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön perustuu näkemykselle sukupuolten välisestä epätasa-arvosta, ja on näin ollen vahvasti sidoksissa jo aiemmin mainitsemaani sukupuolittuneeseen väkivaltaan, joka tuo esiin seksuaalisen hyväksikäytön merkittävät ulottuvuudet, vallan ja sukupuolen. Feminististen tulkintojen taustalla on yhteiskuntien patriarkalaisuus, jolloin naiset ja lapset ovat pohjimmiltaan miesten omaisuutta. Ankkuroidessaan

⁴⁹ Laitinen 2004a, 35.

⁵⁰ Antikainen 1994, 29, 32.

⁵¹ Peltoniemi 1988, 62.

⁵² Antikainen 1994, 17.

⁵³ Peltoniemi 1988, 187.

⁵⁴ Valkama 2003, 22.

⁵⁵ Peltoniemi 1988, 191.

⁵⁶ Laitinen 2004a, 36, 41, 43.

tulkintansa näihin epätasa-arvoisiin suhteisiin feministinen tulkintakehys tekee näkyväksi naiset ja lapset näiden suhteiden uhreina. Feministinen tulkintakehys myös nostaa yksityisyydessä tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön yhteiskunnalliselle ja poliittiselle areenalle ja vaatii näin ottamaan kantaa.⁵⁷

3.4 Patriarkalaisuus seksuaalisen hyväksikäytön mahdollistajana

Elina Vuolan mukaan kristillinen teologinen ajattelu kietoutuu patriarkalaiseen kulttuuriin pitkällä ja vahvoilla juurilla.⁵⁸ Patriarkalaisuus käsitteenä viittaa miesten harjoittamaan naisten ja lasten hallintaan perheen piirissä, sekä yleisesti naisten ja miesten eriarvoiseen asemaan yhteiskunnassa. Patriarkalaisuus pitää siis sisällään sukupuolten ja sukupolvien välisen hallintasuhteen, joka muodostaa hierarkian eri osapuolten välille. Tässä hierarkiassa miehet ovat ylempänä kuin naiset ja aikuiset ylempänä kuin lapset.⁵⁹

Vilppu Huomon mukaan kristinusko on ollut yksi patriarkalaisuutta tukevista instituutioista. Tästä kertoo hänen mukaansa naisten asema kirkossa sekä se, että suurin osa kristillisestä teologiasta on ollut miesten kirjoittamaa.⁶⁰ Myös Outi Lehtipuu näkee, että Raamatun tekstit heijastavat monin tavoin oman aikansa patriarkaalista kulttuuria, jossa tyypillisiä ovat erilaiset alistussuhteet ja niissä käytetty valta. Tuo valta ilmenee Lehtipuun mukaan myös nykyaikana eräänlaisen piilopatriarkalaisuuden muodossa, joka saattaa altistaa väkivallalle. Esimerkkinä Lehtipuu mainitsee patriarkalisesta tekstistä niin sanotut huoneentaulut. Niissä jokaiselle perheenjäsenelle määritellään oma paikkansa ja omat velvollisuutensa. Huoneentauluissa on kuitenkin sisäänrakennettuna valtarakenne, jossa kaikkia kehoitetaan alistumaan miehen tahtoon. Tämä on Lehtipuun mukaan antanut aivan liian monelle miehelle oikeuden alistaa vaimoaan sekä henkisesti että ruumiillisella väkivallalla. Samaisissa huoneentauluissa kehoitetaan myös lapsia kuuliaisuuteen. Patriarkalisessa järjestyksessä tämä tarkoittaa lapsen velvollisuutta alistua isänsä tahtoon, täysin riippumatta lapsen iästä.⁶¹ Huomon mukaan onkin niin, että miesten naisiin kohdistama väkivalta on seurausta patriarkalaisuudesta, joka mahdollistaa väkivallan yhtenä vallankäytön ja hallinnan muotona. Tarkoituksena on vahvistaa miehen ja naisen välistä hallintasuhdetta.⁶²

Patriarkalaiset rakenteet näkyvätkin edelleen yhteiskunnan instituutioissa, perinteissä ja elämäntulkintoissa. Riikka Reina esittää, että esimerkiksi Lutherin tulkinta hallintavallasta ja

⁵⁷ Laitinen 2004a, 44.

⁵⁸ Vuola 1994, 209.

⁵⁹ Huomo 2007, 27.

⁶⁰ Huomo 2007, 28.

⁶¹ Lehtipuu 2007, 67, 68, 69, 72 .

⁶² Huomo 2007, 29.

siihen olennaisesti kuuluvasta neljännen käskyn selityksestä heijastaa voimakkaasti patriarkaalista yhteiskuntaa.⁶³ Myös Laitinen tuo esiin patriarkaalisen yhteiskunta- ja perhekäsityksen vaikutuksen lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön.⁶⁴ Sosiologisesti suuntautuneessa tutkimuksessa feministisellä näkökulmalla onkin ollut merkittävä osuus erityisesti inestistä koskevassa keskustelussa. Niiden mukaan kaikki olemassa olevat yhteiskunnat ovat patriarkaalisia. Tällaisissa järjestelmissä naiset ja lapset ovat pohjimmiltaan miesten omaisuutta, ja inestin esiintyminen liittyy miehen ylivaltaan suhteessa naisiin ja lapsiin. Feministit korostavatkin, että inestissä ei ole kyse vain seksuaalitarpeiden tyydyttämisestä, vaan siihen liittyy olennaisena osana miehisen vallan käyttö. Perheen rakenne isä vallankäyttäjänä, äiti alistujana ja lapset riippuvaisina uusintaa patriarkaalista yhteiskuntaa.⁶⁵

Patriarkaalista naiskuvaa kristinuskossa pitää yllä myös tietynlainen madonna - huora ajattelu. Sen pohjalla on Raamattuun pohjautuva käsitys naisesta syntisenä ja viettelevänä huorana, joka vetää miehen pois hengellisyydestä. Tyypikuvana tästä on Maria Magdaleena. Huoran vastakohtana nähdään Neitsyt Maria, taivaan kunigatar. Neitsyys merkitsee täydellisyyden ja äärimmäisen eheyden ideaa: synnittömyyttä, jakautumattomuutta, puhtautta. Hannele Koivunen esittääkin, että yhdessä nämä kaksi Mariaa muodostavat patriarkaalisen kristinuskon naiskäsityksen.⁶⁶

Yhteiskunnassamme on kuitenkin 2000-luvulla ollut nähtävissä feminististen aatteiden nousu, jotka haastavat perinteisen patriarkaalisen yhteiskuntamallin. Suuri osa niistä suosituksista joita EU:n väkivallan vastaisen projektin asiantuntijaryhmä vuonna 2000 Suomessa antoi ja joihin väkivaltatyö nykyisin pohjaa, perustuu feministiseen käsitykseen väkivallasta.⁶⁷ Tämä näkyy myös julkisuuteen nousseissa keskusteluissa, joissa on kritisoitu sitä mallia, jossa naisia ja tyttöjä on syyllistetty heitä kohdanneista seksuaalirikoksista: he ovat itse käyttäytyneet sopimattomasti tai vallitsevien normien vastaisesti pukeutumalla väärin tai liikkumalla väärissä paikoissa väärään aikaan. Samoin esiin on alettu tuomaan sitä, kuinka seksuaalisuuden ylikorostuminen kaikkialla ympäristössä hämmentää nuoria tyttöjä. Yhdyntä- ja orgasmikeskeisen ajattelun korostaminen ihmissuhteissa, viihteen väkivaltaistuminen ja pakonomainen omien rajojen ylittämisen vaatimus saavat monet persoonallisuuden ja seksuaalisuuden kehityksessään keskeneräiset nuoret luulemaan, että heidän on suostuttava tekoihin tai jopa haluttava asioita, joita he eivät oikeasti halua. Mainoksissa, musiikissa ja muodissa yliviljelty seksuaalisuus antaa Valkaman mukaan nuorille väärän kuvan siitä, mitä on terve seksuaalisuus. Nämä väärät olettamukset voivat pahimmillaan

⁶³ Reina 2010, 27.

⁶⁴ Laitinen 2004a, 25.

⁶⁵ Antikainen 1994, 23.

⁶⁶ Koivunen 1995, 56, 160, 161.

⁶⁷ Ronkainen & Näre 2008, 24.

johtaa seksuaalirikokseen ja sen myötä traumaan, joka vaikuttaa uhrin koko elämään.⁶⁸

3.5 Seksuaalisuus hengellisissä yhteisöissä

Samoin kuin yhteiskunnassa, myös hengellisissä yhteisöissä seksuaalisuus ja siihen suhtautuminen ovat vaihdelleet ajasta ja kulttuurista toiseen. Tässä yhteydessä rajaan tarkastelun koskemaan kristillistä perinnettä, erityisesti katolisuuden, luterilaisuuden ja vapaiden suuntien kautta.

Seksuaalisuudesta puhuttaessa on Kettusen mukaan merkille pantavaa se, että seksuaalisuus on tavalla tai toisella häpeään liittyvä elementti. Olennaista on myös se, että seksuaalisuus ja hengellisyys liittyvät hyvin usein yhteen ihmisten häpeäkokemuksissa. Seksuaalisuus on usein nähty salattavana ja hävettävänä asiana, ja siitä vaikeneminen uskonnollisesta kulttuurista ja suomalaisesta perinteestä nousevana. Aina ei kuitenkaan voida vetää yksiviivaista johtopäätöstä siitä, mikä on peräisin kansanomaisesta sukupuolimoraalista, mikä kirkon opetuksista.⁶⁹

Katolisen kirkon seksuaalietiikan mukaan ihminen voi toteuttaa seksuaalisuuttaan moraalisesti oikein tai väärin. Seksuaalisuus on luotu ensisijaisesti lisääntymistä varten ja jos tätä mahdollisuutta ei ole, seksuaalisuuden harjoittaminen on luonnonvastaista ja moraalitonta. Katolisen kirkon mukaan myös pelkästään nautintoon painottuva seksuaalisuus on moraalitonta. Kovin kauas tästä käsityksestä ei ole jäänyt myöskään läntinen kristillinen perinne, johon on keskeisesti vaikuttanut kirkkoisä Augustinus. Hänen mukaansa seksuaalisuus ja seksi ovat sinänsä hyviä, ja seksuaalisuuden toteuttaminen Luojan alkuperäinen ja hyvä järjestelmä. Sen sijaan seksuaalinen halu on turmeltunutta, ja seksuaalinen himo synnin muoto. Kettusen mukaan tämä negatiivinen suhtautuminen seksuaaliseen haluun ja himoon kautta vuosisatojen on ratkaisevasti vaikuttanut kristilliseen ajattelutapaan ja seksuaalietiikkaan. Seksuaalista pidättyvyyttä on pidetty ihanteena, ja selibaattia velvoitteena tiettyjen kirkkokuntien piispoille ja papeille.⁷⁰ Ankara uskonnollinen kasvatus ja seksuaalisuuden totaalinen kieltäminen voivat kuitenkin johtaa kieroutuneeseen ja ahdistuneeseen seksuaalisuuteen. Seurauksena voi olla sukupuolivietin pakonomainen torjunta, joka epäonnistuessaan voi johtaa samankaltaisiin ongelmiin, kuin katolisen kirkon papiston keskuudessa esiintyneet seksuaaliongelmien.⁷¹

Kristillisessä, erityisesti evankelis-luterilaisessa perinteessä on vaikuttanut vahvasti myös Lutherin näkemykset uskon ja maailman suhteesta. Lutherin mukaan aineellinen maailma oli Jumalan antama lahja, josta oli lupa nauttia. Tämä merkitsi myös miehen ja naisen välisen suhteen uudelleenarviointia: seksuaalisuudesta tuli Jumalan lahja, ja avioliitosta seksuaalisuuden

⁶⁸ Valkama 2003, 14, 15, 19.

⁶⁹ Kettunen 2011, 252.

⁷⁰ Kettunen 2011, 264, 265.

⁷¹ Kettunen 2011, 266, 283.

toteuttamisen hyväksytty paikka.⁷²

Vaikka asenteet seksuaalisuutta kohtaan ovat hengellisissä yhteisöissä tietyllä tasolla vapautuneet, on kirkon perussanoma Kettusen mukaan edelleen se, että seksuaalisuuden toteuttaminen avioliiton ulkopuolella on Jumalan sanan vastaista. Hengellinen elämä ja fyysinen rakkaus eivät sovi samanaikaiseen elämään, ja niiden harjoittaminen avioliiton ulkopuolella aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää.⁷³ Tämä seksuaalisuuden tiukka kontrollointi ja uskonnollisen yhteisön sisällä tapahtuva seksuaalisuus saakin Laitisen mukaan usein perverssejä piirteitä, jos seksielämä vanhempien välillä ei suju tai ei ole mahdollista. Tällöin mies ei voi hakea kumppania ravintoloista tai baareista, vaan hänen on tyydytettävä seksuaalinen viettinsä yhteisöltä salassa, jolloin kyseeseen saattavat tulla omat lapset.⁷⁴

Mustavalkoinen suhtautuminen seksuaaliasioihin on ollut Kettusen mukaan tyypillistä useille hengellisille yhteisöille. Seksuaalisuus ikäänkuin likaa jumalasuhteen ja hengellisyyden. Yksi tapa suhtautua seksuaalisuuteen onkin ollut nähdä se uhkana ja vaarana, josta on varoitettu. Tällöin mukana on ollut myös yhteisön hallintaa ja vallankäyttöä.⁷⁵ Näitä vallankäytön muotoja voivat olla mm. totuuden omistaminen, erilaiset normit ja säännöt, yhteisön ulkopuolelle sulkeminen, autoritaarinen opetus ja moralisointi.⁷⁶

⁷² Buchert 2010, 10.

⁷³ Kettunen 2011, 275, 276, 277.

⁷⁴ Laitinen 2004a, 140, 141.

⁷⁵ Kettunen 2011, 370, 374.

⁷⁶ Kettunen 2011, 138, 186, 190, 194.

4. Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset

Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset lapseen ovat yksilöllisiä. Niihin vaikuttavat muun muassa hyväksikäytön kesto, lapsen ikä hyväksikäytön tapahtuessa, lapsen ja hyväksikäyttäjän välinen suhde, hyväksikäyttöön liittyneiden tekojen laatu, sekä lapsen muu elämäntilanne ja psyykinen tila seksuaalisen hyväksikäytön tapahtuessa.⁷⁷ Suurimmalle osasta lapsista seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa monenlaisia oireita ja häiriöitä. Nämä seksuaalisen hyväksikäytön vaikutukset voidaan Liukkosen mukaan jakaa lähivaikutuksiin ja pitkäkestoisiin vaikutuksiin. Lähivaikutuksilla tarkoitetaan lapsesta ulkoapäin havaittavia oireita, joita voidaan käyttää apuna seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamisessa. Näitä voivat olla muun muassa ruhjeet sukupuolielimissä, sukupuolitaudit, seksualisoitunut käytös, taantuminen, pelot tai syömisongelmat. Pitkäkestoiset vaikutukset puolestaan voivat ilmetä vasta vuosien kuluessa. Trauman tukahduttamisen tai dissosiaation vuoksi hyväksikäytetyt eivät aina tietoisella tasolla muista kokemuksiaan, ja voivat elää pitkiäkin aikoja ilman minkäänlaisia oireita hyväksikäytöstä. Kuitenkin hänellä usein tuona aikana on erilaisia hyväksikäytön aiheuttamia oireita, joiden syntyperää hän ei ymmärrä. Tällaisia pitkäkestoisia vaikutuksia ovat minäkuvaan, tunne-elämään ja mielialoihin liittyvät vaikutukset, vaikutukset käyttäytymiseen, muut psyykkiset häiriöt, vaikutukset ihmissuhteisiin, vaikutukset seksuaalisuuteen ja kehon toimintoihin liittyvät vaikutukset.⁷⁸

4.1 Seksuaaliset vaikutukset

Seksuaalisuuden kehitys on tärkeä osa-alue ihmisen kokonaiskehityksessä. Seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin kautta määrittelemme itseämme kaikissa tärkeissä ihmissuhteissa. Tarja Pajunen mukaan seksuaaliseen kehitykseen vaikuttavat biologisten, sukupuoleen sidottujen tekijöiden ohella kokemukset vanhemmuudesta ja vanhempien välisestä parisuhteesta, sekä muista läheisistä ihmissuhteista.⁷⁹ Pienelle lapselle onkin erityisen kohtalokasta se, että hän tulee seksuaalisesti hyväksikäytetyksi tilassa ja suhteessa, josta sitä ei tunnisteta ja jonka tulisi rakentaa luottamusta, kiintymystä ja turvallisuutta; kotona.⁸⁰ Tällöin lapsi tulee seksuaalisesti riistetyksi turvalliseksi miellettyssä vuorovaikutussuhteessa, jonka hyvyteen ja suojaan yleisesti luotamme.⁸¹

⁷⁷ Liukkonen 2004, 17.

⁷⁸ Liukkonen 2004, 18, 20, 21.

⁷⁹ Pajunen 2006, 1.

⁸⁰ Laitinen 2004a, 18.

⁸¹ Laitinen 2004b, 165.

Seksuaalisella traumalla lapsuudessa ja nuoruusiässä tiedetäänkin olevan huomattavia ja kauaskantoisia vaikutuksia seksuaalikehityksen alueelle. Seksuaalinen hyväksikäyttö rikkoo lapsen ruumiillisen koskemattomuuden ja herättää hänen seksuaalisuutensa kehitystasoon nähden liian varhain. Tämä voi näkyä myöhemmin elämässä inhona ja pelkona seksuaalisuutta kohtaan tai korostuneena seksuaalisena käyttäytymisenä.⁸² On myös tyypillistä, että sinänsä normaalitkin seksuaaliset kokemukset voivat yhdistyä hyväksikäyttöilmapiiiriin. Samoin hyväksikäyttötilanteeseen liittyneet tunteet ja ruumiilliset kokemukset voivat leimata seksuaalisuutta läpi elämän.

Tutkimukset osoittavatkin, että lapsen normaali psykoseksuaalinen kehitys katkeaa hänen altistuessaan seksuaalisille aktiviteeteille, jotka eivät kuulu hänen kehitysvaiheeseensa. Hyväksikäyttötilanteessa lapsi joutuu todistamaan aikuisen seksuaalisia reaktioita, joita hän ei pysty kognitiivisesti käsittelemään.⁸³ Tällöin seksuaalisuudesta tulee lapsen olemassoloa hallitseva tekijä. Uhrin lapsuus sukupuolistuu. Lapsi ei ainoastaan altistu hyväksikäytölle vaan hän tulee ajatuksissaan osaksi sitä. Hyväksikäyttö tilanteessa lapsi joutuu kohtaamaan itseensä kohdistuvan seksuaalisen halun, joka on lapsen ajatusmaailmassa käsittämätön asia. Tiedollisella tasolla hän ei ymmärrä mistä on kyse, mutta hän tuntee ja kantaa kokemusta ruumiissaan. Usein seksuaalinen hyväksikäyttö tulee esiin välillisesti lapsen käyttäytymisessä, leikissä, puheessa tai piirroksissa.⁸⁴ Erityisesti seksualisoitunut käyttäytyminen on lapsen tapa viestiä vaurioittavista seksuaalisista kokemuksistaan, näkemästään, pahasta olostaan ja yleisestä turvattomuudestaan. Tällöin lapsi voi Pajusen mukaan harjoittaa pakonomaista ja julkista masturbaatiota, seksuaalista leikkiä nukeilla, viettelevää käytöstä, esineiden työntämistä peräaukkoon tai vaginaan, ikään kuulumatonta seksuaalitietoutta tai aikuisten tai toisten lasten pyytämistä/pakottamista seksuaaliseen toimintaan.⁸⁵ Ylipäätään seksuaalisuus, hyväksikäyttötilanteeseen liittyvät ristiriitaiset tunteet ja lapsen sisäistämät häpeän ja syyllisyyden tunteet yhdistyvät toisiinsa kohtalokkaalla tavalla vaikeuttaen hänen sukupuolisen identiteettinsä kehittymistä. Seksuaalinen hyväksikäyttö rikkoo lapsen orastavan käsityksen itsestään sukupuolisena olentona, tyttönä tai poikana. Seksuaalisuuteen liittyvät kokemukset ja ajatukset suodattuvat pelolla, kivulla ja käsittämättömyydellä, jolloin lapsi kokee itsensä erilaiseksi, arvottomaksi ja oikeudettomaksi objektiksi.⁸⁶

Seksuaalikehitys ei kuitenkaan ole ainut ihmisen minuuden osa-alue joka vaurioituu seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena. Kyseessä on kokonaisvaltainen lapsuuden menetys, lapsuuden loukkaus, joka jättää jälkensä koko ihmisen persoonaan, ja ruumiillistuu lapseen

⁸² Laitinen 2004a, 243.

⁸³ Pajunen 2006, 1, 2.

⁸⁴ Laitinen 2004a, 123, 124.

⁸⁵ Pajunen 2006, 8.

⁸⁶ Laitinen 2004a, 131, 132.

itseensä.⁸⁷ Seksuaalinen hyväksikäyttö siirtyy mukana elämänkulussa kiinnittyen aina uusiin tilanteisiin ja tapahtumiin halliten monia elämän keskeisiä osa-alueita, kuten seksuaalisuutta, sosiaalisia suhteita ja vanhemmuutta. Hyväksikäyttö vaikuttaa myös ihmisen psyykkeeseen ja minäkuvaan, aiheuttaen häpeää ja syyllisyyttä, jotka muodostuvat osaksi ihmisen identiteettiä.⁸⁸

4.2 Psyykkiset ja sosiaaliset vaikutukset

Lapsen psyyke lähtee pitkälti rakentumaan sen perusturvallisuuden ja -luottamuksen varaan, joka syntyy tai jää syntymättä lapsen varhaisissa kiintymysuhteissa. Lapsen turvallisuuden tunne voi haavoittua tai horjua, mikäli perusturvallisuus ja -luottamus aikuiseen järkkyvät. Aikuiseen turvattomasti kiintyneellä lapsella saattaa ilmetä ongelmia tunnetilojen hallinnassa, itsetunnossa ja kokemuksessa omasta identiteetistä. Myöhemmin hänelle voi tulla ongelmia myös ihmissuhteisiin kuuluvassa vuorovaikutuksessa.⁸⁹ Laitinen osoittaa tutkimuksessaan, että petetyksi ja riistetyksi joutuminen läheisessä kiintymyssuhteessa jättää jälkensä lapseen ja epäluottamus varjostaa ihmissuhteita aikuisuudessakin. Seksuaalinen hyväksikäyttö on hänen mukaansa sosiaalinen prosessi, jota uhrit kantavat mukanaan. Suhteen luomista ympäröivään yhteisöön vaikeuttavat uhrin itseensä kohdistuvat negatiiviset tunteet ja arvottomuus. Arkinen vuorovaikutus voi olla uhrille ylitysepäsemätöntä, jolloin hän alkaa välttämään sosiaalisia tilanteita. Toisaalta voi olla niinkin, että seksuaalisen hyväksikäytön kokenut hakeutuvat lähelle ihmisiä etsien sitä turvaa jota eivät lapsena saaneet. Tässäkin tapauksessa taustalla on kuitenkin haavoittuvuus, joka estää uhria kohtaamasta toisia ihmisiä aidosti. Hän rakentaa erilaisia rooleja sosiaalisten suhteiden ja erilaisten tilanteiden hallintaan, ja uuvuttaa itsensä jatkuvalla itsensä tarkkailulla.⁹⁰

Tämä sosiaalisissa tilanteissa tapahtuva itsensä tarkkailu juontaa juurensa häpeä- ja syyllisyysalttiudesta, joissa seksuaalisen hyväksikäytön tilanteessa koettu häpeä ja syyllisyys muuntuvat toiminnallisiksi ja uusintavat itseään. Häpeäaltis ihminen altistuu toistuvasti muiden edessä, väheksyy ja vihaa itseään. Hän tarkkailee ruumistaan, olemustaan ja olemistaan jatkuvasti, etsien vahvistusta käsitykselleen itsestä häviäjänä ja muiden silmissä arvottomana.⁹¹ Häpeäalttius voi ilmetä myös oman erinomaisuuden korostamisena ja toisten haukkumisena, jolloin taustalla on usein pyrkimys torjua omaa häpeää. Torjuminen voi tapahtua myös kieltämällä koko häpeäntunteen olemassaolo olemalla koko ajan menossa.⁹² Laitisen mukaan häpeän seurana kulkee usein jo edellä mainittu, pohjaton syyllisyys. Syyllisyys ja syyllisyysalttius rasittavat sosiaalisia suhteita,

⁸⁷ Laitinen 2002, 64, 81.

⁸⁸ Laitinen 2004b, 177, 193.

⁸⁹ Sandberg 2009, 20.

⁹⁰ Laitinen 2004a, 234.

⁹¹ Laitinen 2004a, 232.

⁹² Malinen 2003, 72, 73.

sillä hyväksikäytön uhrin kokevat jatkuvaa syyllisyyttä tapahtuneista, omista ja toisten tekemisistä ja tekemättä jättämisistä. Usein häpeä ja syyllisyys kanavoituvat lopulta vihana, joka kohdistuu ensisijaisesti itseen ja siihen pieneen lapseen, joka tuli hyväksikäytetyksi. Uhrit vihaavat itseään, koska olivat pieniä, tarvitsivat rakkautta ja antoivat itsensä tulla hyväksikäytetyiksi.⁹³ Tämä itseensä päin kääntynyt viha johtaa usein itsetuhoiseen käytökseen. Tutkimukset osoittavatkin, että seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneilla itsemurha-ajatukset ja yritykset ovat huomattavan yleisiä, samoin kuin itsensä viiltely. He myös kärsivät erityisesti mielialahäiriöistä kuten masentuneisuudesta ja ahdistuneisuudesta.⁹⁴

Lähtökohtana seksuaalisen hyväksikäytön aiheuttamalle kokonaisvaltaiselle häpeän tunteelle ja häpeäidentiteetin kehittymiselle on Kettusen mukaan se, että seksuaalinen häpäisy on aina ihmisen kokonaisvaltaista alistamista ja häpäisemistä.⁹⁵ Hyväksikäytön uhriksi joutuneella lapsella ei ole oikeutta omaan olemassa oloonsa, elämäänsä tai ruumiiseensa ja sen koskemattomuuteen. Hänen mieltään sekoittaa ristiriita siitä, miten rakkaus, hyvyys ja positiiviset tunteet sekoittuvat ja kietoutuvat pahaan, pelkoon, vihaan ja negatiivisuuteen. Kun rakkaus, seksuaalisuus ja syyllisyys muotoutuvat lapsen mielessä ja kokemuksessa käsittämättömyydeksi, hän alkaa syyttää tapahtuneesta itseään, ja hänestä tulee omissa mielikuvissaan paha.⁹⁶ Syvällä sisimmässään lapsella on tunne siitä, että on tapahtunut on väärin. Laitisen mukaan lapsi vaistoaan sen tapahtumien luonteesta, hyväksikäyttäjän sanoista ja teoista sekä siitä, miten kaikki sijoittuu muiden katseelta suojaan. Koska tapahtunut salataan ja siitä ei puhuta, lapsi ymmärtää, että kyse on salattavasta ja hävettävästä asiasta, joka on yleisten normien vastaista, väärää ja likaista. Tämän lisäksi hyväksikäyttäjä siirtää yleensä oman häpeänsä uhrin kannettavaksi salaisuuden ja rakkauden vannomisella sekä lapsen syyllistämällä. Hyväksikäytön uhrin kutsuvatkin täydelliseksi häpeäksi tunnetta, kun he ovat käsittäneet olleensa osallisina eettisesti, moraalisesti ja juridisesti vääräksi määriteltävässä toiminnassa. Tällöin ruumiillinen häpeä muuttuu myös tiedolliseksi häpeäksi, jota kasvattaa pelko paljastumisesta ja hylätyksi tulemisesta. Häpeä näyttäytyy sisäisenä, kokonaisvaltaisena ja pysyvänä osana uhrin käsitystä itsestään.⁹⁷ Laitinen näkeekin, että riistetyksi tulemisen kokemus seuraa monien kiinnikkeiden avulla ihmistä jopa läpi elämän, ja on kokemuksellisesti pahempaa kuin johonkin tiettyyn hetkeen sidottu yksittäinen pahan kokemus. Lapsuudessa koettu seksuaalinen hyväksikäyttö voi merkitä elinikäistä yhdessäoloa pahan kanssa.⁹⁸

⁹³ Laitinen 2004a, 224, 233.

⁹⁴ Punamäki & Ylikomi 2008, 22.

⁹⁵ Kettunen 2011, 377.

⁹⁶ Laitinen 2002, 64.

⁹⁷ Laitinen 2004a, 118, 119, 120.

⁹⁸ Laitinen 2002, 81.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön loukkaavuuden erityispiirteet tulevatkin Ronkaisen mukaan osaltaan tapahtuman ja muistamisen erityislaatuudesta suhteesta. Traumaoireet ja tapahtuma nivoutuvat toisiinsa muistamisen kautta. Jos seksuaalinen kokemus tapahtuu aikana jolloin lapsi on vielä kehittymätön, ja muistikuvat siitä heräävät kypsymisen aikana tai myöhemmin, tulee muistaminen herättämään enemmän kiihtymystä kuin kokemus sen tapahtuman aikana. Muistaminen ja tapahtumaan liittyvät muistikuvat seksualisoivat, loukkaavat ja häpäisevät minäkuvaan vielä pitkään tapahtuman jälkeenkin.⁹⁹

Ronkainen esittääkin, että seksuaalirikos on aina häpeärikos. Kokemus aiheuttaa syvää häpeää, jonka ytimessä on kokemus paljastumisesta tai paljastamisesta. Paljastuksen kohteena on jotakin olemuksellista, ominaisuus tai asia, joka vaikuttaa liittyvän vastaansanomattomasti henkilöön itseensä.¹⁰⁰ Tällöin on kyse aina myös intimisoituneesta väkivallasta. Sanana intiimi viittaa henkilökohtaiseen elämismaailmaan, ruumiillisuuteen, seksuaalisuuteen ja minuutta koskettavaan.¹⁰¹ Siinä on samoja elementtejä kuin spiritualiteetissa, jossa on osaltaan kyse yksilön syvästä persoonallisesta tavasta olla ja elää.¹⁰² Kettusen mukaan ihmisen ydintä ja intiimintä ovatkin juuri seksuaalisuus ja hengellisyys, jotka kietoutuvat osittain yhteen ja koskettavat ihmistä hyvin syvältä. Ihmisen seksuaalisuus ja jumalasuhde ovat asioita, jotka vaikuttavat hyvin keskeisesti elämän perustaan ja mielekkyyteen. Ne ovat henkilökohtaisia ja eksistentiaalisia.¹⁰³

4.3 Hengelliset vaikutukset

Psyykkisen häpeäidentiteetin omaksuminen tarkoittaa usein myös hengellisen häpeäidentiteetin omaksumista, sillä ihminen elää ja kokee hengellistä elämäänsä psyykkisen todellisuutensa ja kokemusmaailmansa läpi.¹⁰⁴ Toisin sanoen ihmisen elämänhistoriaan kuuluvat arvottomuuden, kelpaamattomuuden ja häpeän kokemukset ovat sisäkkäisiä hengellisessä elämässä koetun kelpaamattomuuden ja häpeän kanssa. Siksi myös sellaiset häpeän ja syyllisyyden kokemukset, jotka yhdistyvät ihmisen seksuaalisuuteen ja hengellisyyteen, ovat erityisen merkityksellisiä. Yksi syy tähän on Kettusen mukaan se, että sekä jumalasuhde että seksuaalisuhde ovat vuorovaikutussuhteita. Niissä on kyse kohtaamisesta, hyväksytyksi ja rakastetuksi tulemisesta, mutta samaan aikaan myös hylätyksi tulemisesta ja torjunnasta.¹⁰⁵

⁹⁹ Ronkainen 2008, 61, 62.

¹⁰⁰ Ronkainen 2008, 53.

¹⁰¹ Ronkainen&Näre 2008, 29, 32.

¹⁰² Kotila 2003, 18.

¹⁰³ Kettunen 2011, 367.

¹⁰⁴ Kettunen 2011, 148.

¹⁰⁵ Kettunen 2011, 69, 318, 382.

Kettusen mukaan juuri suhteessa oleminen tai siinä torjutuksi tuleminen ovatkin keskeisiä häpeän ja häpeäidentiteetin, sekä hengellisen häpeän kohdalla. Häpeä muodostuu esteeksi sekä jumalasuhteessa että ihmissuhteissa. Se saa alkunsa suhteesta toisiin ihmisiin. Jos lapsi ei saa tilaisuutta ja mahdollisuutta kokeilla rajojaan vaan hänen on alistuttava vanhempiensa tahtoon, syntyy perushäpeän tunne: minä en sittenkään saa olla olemassa. Tämä on pohjimmiltaan ontologista häpeää, yksilöllisen olemassaolon kieltämistä.¹⁰⁶ Sama ontologinen häpeä seuraa myös seksuaalista hyväksikäyttöä. Kajamaan mukaan se ilmenee jo niissä tavoissa, joilla lasta painostetaan seksuaaliseen hyväksikäyttöön: “jos et ole sitä, mitä minä haluan sinun olevan, sinua ei ole olemassa minulle.”¹⁰⁷

Kun ihminen ei arvosta itseään, kun hän kieltää oman olemassaolonsa, hänen identiteettinsä perustuu häpeään. Pohjimmainen käsitys itsestä on tällöin arvottomuus ja mitättömyys. Tällä on ratkaiseva vaikutus myös ihmisen jumalasuhteelle, sillä häpeävä ihminen tuntee olevansa liian pieni, mitätön ja arvoton kelvataksaan Jumalalle. Kokonaisvaltainen syntisyyden kaapu ilmentää kokemusta omasta mahdottomuudesta jumalayhteyteen, ja sisimmässä oleva huonouden tunto viestittää, ettei ihminen täytä kristityn mittoja.¹⁰⁸ Tämä syntisyyden ja huonouden tunne korostuu erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena. Kun seksuaalisuus on kirkossa kautta aikojen mielletty kielletyksi ja torjutuksi, ja seksuaalinen himo Augustinuslaisessa perinteessä synnin muodoksi, tulee jo seksuaalisuudesta sinänsä hävettävää.¹⁰⁹ Kun päälle lisää hyväksikäytön uhrin kokemuksen ruumiinsa ja koko ihmisyytensä häpäisemisestä, muodostuu uhrille helposti käsitys Jumalasta, joka näkee kaiken ja hänet nimenomaan pahana ja huonona.¹¹⁰ Crispin mukaan onkin niin, että se keitä olemme ja millaiset ovat suhteemme toisiin ihmisiin sekä Jumalaan, määrittäytyy ja testautuu omien elämäkokemuksiemme valossa. Seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneen on vaikeaa ymmärtää omaa arvoaan, ja tämä heijastuu suoraan myös hyväksikäytetyn hengelliseen elämään, sillä arvottomuuden kokemuksen valossa hänen on vaikea ymmärtää ja hyväksyä myöskään Jumalan armoa.¹¹¹

Laitinen toteaa tutkimuksessaan, että seksuaalinen hyväksikäyttö on erityisen haavoittavaa kodissa, jota leimaa vahva uskonnollinen ilmapiiri, ja missä seksuaalisuuden toteuttamisen ahtaat rajat tulevat esiin. Tällöin lapsi joutuu moninkertaisen käsittämättömyyden ja ristiriitaisuuden ympäröimäksi. Hurskaus ja puhtaus joita lapsi on luullut aidoksi, muuttuukin näennäiseksi ja rikkoo lapsen luottamuksen ja turvallisuuden tunteen. Lisäksi tapahtuneen luonnetta hämärtää julkisivu,

¹⁰⁶ Kettunen 2011, 25, 71.

¹⁰⁷ Kajamaa 1994, 184.

¹⁰⁸ Kettunen 2011, 89, 90, 307, 309.

¹⁰⁹ Kettunen 2011, 265, 277.

¹¹⁰ Kettunen 2011, 148.

¹¹¹ Crisp 2007, 302, 303.

joka ihannoi anteeksiantoa, ymmärtäväisyyttä ja ystävällisyyttä. Hyväksikäytön sijoittuminen uskonnolliseen ilmapiiriin merkitseekin lapselle ristiriitaista kokemusta hyvästä ja pahasta.¹¹²

Toinen asia joka tekee uskonnollisessa yhteisössä tapahtuvasta hyväksikäytöstä erityisen haavoittavaa, on kristinuskon mukana kulkenut syyllistämistendenssi, joka syyllistää tytöt tapahtuneesta. Kyseessä on lähes mustavalkoinen madonna - huora jaottelu, joka ilmenee hyväksikäytön tultua julki. Tässä kaksinaismoralismissa hyväksikäyttäjää ja uhria ei kyetä erottamaan toisistaan, vaan uskonnolliset arvot, ihanteet ja normit määrittävät uhrin paikan yhteisön ulkopuolelle. Erityisen vaikeaa uhrin on ymmärtää ulkopuolelta tulevaa syyllistämistä. Hänet on kasvatettu kristilliseen käsitykseen rakkaudesta ja armollisuudesta, mutta itse hän ei saa sitä osakseen.¹¹³

Tästä samasta syyllistämistendenssistä kirjoittaa myös Crisp. Hänen tutkimustensa mukaan hyväksikäytön uhrin on usein syyllistetty mutta myös hiljennetty usealta eri taholta. Vaatimus ja uhkailu olla asiasta hiljaa ei tule vain hyväksikäyttäjän taholta, vaan sitä voivat vaatia myös hyväksikäytetyn läheiset. Halutessaan kieltää koko asian, he usein vaativat hyväksikäytettyä pyytämään puheitaan anteeksi paitsi tekijältä, myös Jumalalta.¹¹⁴ Crispin mukaan hengellisissä yhteisöissä onkin varsin tavallista se, että hyväksikäytön uhreiksi joutuneet syyllistetään itse tapahtumista, ja heiltä vaaditaan ehdotonta vaikenemista yhteisöstä poissulkemisen uhalla. Harvinaista ei ole sekään, että hyväksikäyttäjät vetoavat Jumalaan ikään kuin asian salaliittolaisena, ja väittävät Jumalan rankaisevan uhria mikäli salaisuutta ei ylläpidetä.¹¹⁵

Myös Elina Vuola tuo artikkelissaan esiin tutkimustuloksen, jonka mukaan inestien kokeminen lasta uskonnollisesti kasvattavassa kodissa aiheuttaa uhrille kaksinkertaisen trauman. Uskonto on uhrin kokemuksessa sekä syynä inestiin että sen käsittelyn este. Sekä kirkossa että kotona opetetaan että tytön on oltava nöyrä ja tottelevainen erityisesti isäänsä kohtaan, että on annettava anteeksi, että naisten on oltava hiljaa, nainen on likainen, ja että naiset ja tytöt viettelevät miehen ja ovat vastuussa seurauksista. Vuolan esittämät tutkimustulokset väittävätkin, että tyttöjen seksuaalinen hyväksikäyttö perheissä on äärimmäinen lopputulos patriarkaalisesta ”kristillisestä” perhekäsityksestä.¹¹⁶

¹¹² Laitinen 2004a, 140.

¹¹³ Laitinen 2004a, 179, 180, 181.

¹¹⁴ Crisp 2010, 283.

¹¹⁵ Crisp 2010, 284.

¹¹⁶ Vuola 1994, 217.

5. Johtopäätökset

Kirjallisuusselvityksen tarkoituksena on ollut saada vastaus kahteen alussa esittämään tutkimuskysymykseen.

1. Millaisia hengellisiä vaikutuksia seksuaalisella hyväksikäytöllä on tytöille, joiden hyväksikäyttö tapahtuu hengellisessä yhteisössä tai hengellisen vakaumuksen omaavassa perheessä?
2. Mitkä mekanismit mahdollistavat tyttöjen seksuaalisen hyväksikäytön?

1. Millaisia hengellisiä vaikutuksia seksuaalisella hyväksikäytöllä on tytöille, joiden hyväksikäyttö tapahtuu hengellisessä yhteisössä tai hengellisen vakaumuksen omaavassa perheessä?

Seksuaalisen hyväksikäytön vaikutus yksilön hengellisyyteen on ilmeinen. Seksuaalinen hyväksikäyttö tunkeutuu lapsen minuuden ytimeen, rikkoen ja tuhoten lapsen kokemuksen itsestään merkittävänä ja arvokkaana ihmisenä. Se aiheuttaa kokonaisvaltaisen häpeäntunteen, häpeän ontologisen muodon, jossa on kyse siitä, että lapsella ei ole oikeutta omaan olemassaolonsa. Lapselle muodostuu häpeäidentiteetti. Tämä häpeän muoto on suorassa yhteydessä ihmisen kokemaan hengelliseen häpeään, sillä psyykkisen ja hengellisen elämän välillä on aina tietty yhteys. Psyykkisestä häpeästä kärsivä ihminen mitätöi itseään ja kokee alemmuutta toisiin nähden. Tämä estää häntä rakentamasta toimivaa ja luottamuksellista suhdetta toisiin ihmisiin. Tämä sama dynamiikka siirtyy myös hengelliselle puolelle. Häpeä itsestä vahingoittaa myös jumalasuhdetta, sillä ihminen kokee arvottomuutta myös Jumalan edessä.

Seksuaalinen hyväksikäyttö vaikuttaa yksilön hengellisyyteen myös särkyvänä ja hajoavana jumalakuvana. Jumalakuvan muodostumisen perustana on lapsen tunnesuhde omiin vanhempiinsa, erityisesti isään. Kun tuo tunnesuhde vaurioituu seksuaalisen hyväksikäytön seurauksena, vaurioituu myös lapsen kuva jumalasta. Rakastavasta ja luotettavasta tulee ankara ja kostava. Tämä selittyy sillä, että uskonnollinen kokemus ja sen syntyminen ovat osa ihmisen yleistä kokemusmaailmaa, johon vaikuttavat paitsi ihmisen sisäinen todellisuus, myös psyykkinen ja inhimillinen todellisuus. Suhde toisiin ihmisiin ja Jumalaan määrittyy siis yksilön elämäkokemusten kautta

Joissain tilanteissa seksuaalinen hyväksikäyttö ajaa ihmisen hakemaan turvaa ja eheytymistä uskonnollisesta yhteisöstä. Taustalla on ajatus siitä, että kristillinen suhtautuminen seksuaaliseen hyväksikäyttöön on kielteinen, ja että selkeät moraaliset säännöt suojaavat uudelta seksuaaliselta kaltoinkohtelulta. Tämä ei kuitenkaan päde etenkin silloin, kun seksuaalinen hyväksikäyttö on tapahtunut hengellisen yhteisön sisällä. Tällöin hyväksikäytön vaikutus yksilön hengellisyyteen on entistäkin haavoittavampi. Se kuva jonka lapsi on saanut Jumalasta omien vanhempiansa ja hengellisen opetuksen kautta romahtaa täysin. Hyvän ja pahan rajat hämärtyvät, eikä lapsi enää erota oikeaa ja väärää. Täysin tuhoutunutta jumalakuvaa voi olla vaikeaa paikata myöhemmin, vaikka jumalakuvaa luonnehditaankin muuttuvaksi. Kun seksuaalinen hyväksikäyttö on muuttanut lapsen kuvan Jumalasta hylkääväksi ja välinpitämättömäksi, ei puhe rakastavasta ja armahtavasta Jumalasta auta lasta. Ensin on päästävä käsiksi siihen psyykkiseen prosessiin, jolla lapsi on sisäistänyt uuden jumalakuvansa, ja pyrittävä auttamaan lasta tuon psyykkisen kuvan purkamisen ja tunteiden käsittelyn kautta.

Ylipäätään ihmisen hengellisyydessä on kyse ihmisen syvästä persoonallisesta tavasta olla ja elää. Hengellisyydestä löytyy siis ihmisen syvin olemus ja hänen elämänsä merkitys tai pyhyys. Seksuaalinen hyväksikäyttö rikkoo tuon sisäisen pyhyyden, ihmisen intiimin alueen. Tullessaan seksuaalisesti rikotuksi, tulee lapsi siis myös hengellisesti rikotuksi.

2. Mitkä mekanismit mahdollistavat tyttöjen seksuaalisen hyväksikäytön?

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyy aina valta ja sukupuoli, jotka ovat sidoksissa ihmisen hengellisyyteen ja hengelliseen kokemukseen. Hengellinen kasvu määrittyy suhteessa siihen, kenellä on valta päättää ja suunnata hengellistä kasvua. Onko se yksilöllä itsellään, vai jollain muulla? Tyttöjen ja naisten hengellisyyttä ja sukupuolisuutta ovat kautta historian määritelleet miehet. Yhteiskuntien patriarkalisuus on ylläpitänyt hierarkista valta-asetelmaa, jonka kautta naisten on katsottu olevan miesten omaisuutta. Näin ollen miehet ovat voineet määritellä naisen paikan kotona ja hengellisessä yhteisössä. Miehet ovat myös voineet määritellä naisen tämän seksuaalisuuden kautta. Naiseus ja tyttöys on nähty vähemmän arvokkaana, ja sukupuolen perusteella on ollut oikeutettua syrjiä ja alistaa naisia ja tyttöjä. Naisten ja tyttöjen seksuaalisuus on nähty likaisena ja hävettävänä, ja seksuaalisuuttaan toteuttava nainen on leimattu huoraksi. Toisaalta taas on ihannoitu neitsyyttä, ja juuri neitsyyden avulla on hallittu ja ylläpidetty hengellisten yhteisöjen seksuaalista moraalia.

Tämä kaikki on johtanut tiettyyn kaksinaismoralismiin etenkin hengellisten yhteisöjen sisällä. Seksuaalisuutta on yritetty tukahduttaa ja hallita, ja sen seurauksena on sorruttu myös seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Seksuaalisuutta on käytetty vallan välineenä, ja seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi joutuneita on vaiennettu vetoamalla siihen, että naisen ja tyttöjen tulee

kunnioittaa miestä, ja alistua tämän tahtoon niin perheen kuin hengellisen yhteisön sisällä. Lisäksi nainen on helposti syyllistetty tapahtuneesta vetoamalla Raamatun tulkintoihin, joissa nainen viettelee miehen syntiin.

Molemmissa tutkimuskysymyksissä on keskeiseksi teemaksi noussut häpeä sen eri muodoissa. Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa häpeää joka siirtyy osaksi ihmisen hengellisyyttä. Samoin seksuaaliseen hyväksikäyttötilanteeseen liittyy häpeää, jonka tekijä aiheuttaa riistämällä uhrin seksuaalisuuden koskemattomuuden, sekä alistamalla tytön sukupuolittuneen vallan avulla toiminnalle, joka häpäisee uhrin kokonaisvaltaisesti. Näyttäisikin olevan niin, että sekä seksuaalisuus että hengellisyys ovat osa ihmisen syvintä sisintä, ja sitä kautta myös paljastuessaan kaikista alttiimpia häpeälle. Hauraudessaan ja intiimiydessään ne ovat myös kaikista alttiimpia vallan väärinkäytölle.

Kirjallisuus ja lähteet

Antikainen, Jorma

1994 Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö - ammatilliset haasteet ja työorientaatio. Stakes tutkimuksia 46. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Buchert, Maria

2010 Rakkauden välittäjä vai moraalin vartija? Narratiivinen tutkimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papeista perhe- ja seksuaalikysymysten äärellä. Helsinki: Yliopistopaino.

Crisp, Beth

2007 Spirituality and Sexual Abuse: Issues and Dilemmas for Survivors. Julkaisussa Theology & Sexuality. Volume 13(3): 301-314.

Crisp, Beth

2010 Silence and Silenced: Implications for the Spirituality of Survivors of Sexual Abuse. Julkaisussa Feminist Theology. Volume 18() 277-

Gollnick, James

2005 Religion and Spirituality in the Life Cycle. New York: Peter Lang Publishing.

Huomo, Vilppu

2010 Lähisuhdeväkivalta ja teologia. Teoksessa Näe väkivalta. Kristinuskosta nousevia pohdintoja perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastustamiseksi. Suomen ev.lut kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2007:2 Helsinki: Kirkkohallitus.

Kaukonen, Martta (toim.)

2003 Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Selviytymiskertomuksia. PS-kustannus. Jyväskylä

Kajamaa, Ritva

1994 "Kaikesta hyvästä joutuu maksamaan!" Inestin psykodynamiikkaa. Teoksessa Heinämaa, Sara & Näre, Sari (toim.) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Tampere: Gaudeamus

Kettunen, Paavo

2011 Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.

Kettunen, Paavo

2003 Hengellinen kokemus ja ihmisen kokonaisvaltaisuus. Teoksessa Häyrynen, Seppo & Kotila, Heikki & Vatanen, Osmo (toim.) Spiritualiteetin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Koivunen, Hannele

1995 Madonna ja huora. Helsinki: Otava.

Koskela, Harri

2011 Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja. Porvoo: Bookwell Oy.

Kotila, Heikki

2003 Spiritualiteetti - ajankohtainen näkökulma. Teoksessa Häyrynen, Seppo & Kotila, Heikki & Vatanen, Osmo (toim.) Spiritualiteetin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Laitinen, Merja

2004a Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Merja

2002 Insestitilanteen ulottuvuuksia. Pahaa, pahempaa vai pahinta? Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laitinen, Merja

2004b Insestin uhrin särjetty sukupuolisuus. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lehtipuu, Outi

2007 "Vaimon tulee kaikessa alistua miehensä tahtoon" - Perheväkivallasta, Raamatusta ja sen tulkinnasta. Teoksessa Näe väkivalta. Kristinuskosta nousevia pohdintoja perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastustamiseksi. Suomen ev.lut kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2007:2. Helsinki: Kirkkohallitus.

Liukkonen, Sanna

2004 Särö kaikkein syvimässä. Lapsuudessaan seksuaalisesti hyväksikäytettyjen aikuisten auttaminen. Sipoo: Suomen sairaanhoitajaliitto ry.

Malinen, Ben

2003 Häpeän monet kasvot. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Pajunen, Tarja

2006 Seksualisoitunut käytös ja sen kohtaaminen terapiatilanteessa. Teoksessa Antikainen, Jorma & Taskinen, Sirpa (toim.) Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Peltoniemi, Teuvo

1988 Yhteinen salaisuus - seksuaalisesti hyväksikäytetyt lapset kertovat. Helsinki: Otava.

Reina, Riikka

2010 Lapset ja väkivalta luterilaisessa perinteessä. Teoksessa "Väkivallalla et tahdo hallita". Puheenvuoroja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta uskontonäkökulmasta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2010:9 Helsinki: Kirkkohallitus.

Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (toim.)

2008 : Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Tampere: Juvenes Print.

Sandberg, Tarja

2009 Lapsen ja nuoren seksuaalinen kehitys. Teoksessa Hyvärinen, Salla & Alkio, Paula (toim.) Eikö se kuulu kenellekkään? Rohkene kohdata seksuaalisesti kaltoin kohdeltu nuori. Helsinki: Väestöliitto.

Tamm, Maare 2002: Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Helsinki: Lasten keskus.

Tamminen, Kalevi

1987 Kodin uskontokasvatus. Koti- elämän käsikirjoituksen antaja? Teoksessa Tamminen, Kalevi, Vehmasvuori, Juha, Niemi, Hannel, Kontula, Lassi (toim.) Johdatus uskontokasvatukseen. Helsinki: Yliopistopaino.

Valkama, Kristiina

2003 Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö yhteiskunnallisena haasteena. Teoksessa Kaukonen, Martta (toim.) Seksuaalinen väkivalta ja hyväksikäyttö. Selviytymiskertomuksia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ylikomi, Riitta & Punamäki Raija-Leena

2008 Raiskauksen kokeminen altistaa psyykkisille ongelmille. Teoksessa Ylikomi & Virta, Virve (toim.) Raiskaustrauman hoito. Opas CPT-menetelmän käyttöön. Jyväskylä: PS-kustannus.

